

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Дорожко Ірина,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри психологічної та педагогічної антропології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

Малихіна Олена,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психологічної та педагогічної антропології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

Туріщева Людмила,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психологічної та педагогічної антропології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

Одним із пріоритетних завдань реформування освіти в Україні є впровадження у практику сучасної школи інклюзивної освіти, яка забезпечує право дітей з обмеженими можливостями здоров'я навчатися в загальноосвітніх закладах за місцем їх проживання. Реалізація завдань інклюзивної освіти актуалізує потребу у вирішенні цілої низки питань, серед яких найбільш важливим, на наш погляд, є готовність вчителів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП). Сучасні психолого-педагогічні дослідження (С. Альохіна, А. Гурська, Н. Зброєва, Н. Кипиченко, Т. Острячко та ін.) свідчать про недостатній рівень готовності педагогів до взаємодії з дітьми, що мають особливі потреби в умовах інклюзії, водночас, за думкою багатьох вчених, вона є найголовнішою умовою успішності запровадження інклюзивного процесу в освіті.

Проблема готовності вчителів до навчання дітей з особливими потребами розглядається дослідниками у багатьох аспектах, а саме: визначення сутності поняття «психологічна готовність до професійної діяльності» (М. Буйняк, О. Вознюк, І. Демченко, І. Зимня, Л. Прядко), її структура (С. Альохіна, К. Бовкуш, М. Буйняк, О. Вознюк, О. Мельничук, Н. Ярошук) та умови формування (Ю. Баранець, М. Буйняк, Н. Зброєва, В. Гладуш, А. Гурська, Н. Кипиченко, Л. Коврігіна, І. Садова).

Так, у дослідженні О. Вознюк готовність до професійної діяльності розглядається як складне, багаторівневе та різнопланове особистісне утворення

людини, що включає взаємопов'язані компоненти: технологічний, інформаційний та аксіологічний. Причому технологічний компонент характеризує діяльнісний аспект готовності та передбачає оволодіння вчителем сукупністю операційних та інтелектуальних умінь і навичок, що є умовою ефективності його професійної діяльності. Інформаційний передбачає наявність у педагога спеціальних та правових знань, що дозволяють йому знаходити оптимальні рішення в професійній діяльності. Аксіологічний (ціннісний) компонент містить ціннісні орієнтації у професійно-педагогічній сфері, зокрема, визнання свободи особистості всіх учасників педагогічного процесу, а також особистісну спрямованість.

Інший підхід до структури психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання запропонований М. Буйняк, котра розглядає її як «стійке системне психологічне утворення, що поєднує в собі позитивну мотивацію до професійної діяльності, позитивне та неупереджене ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, розуміння та прийняття концепції інклюзивної освіти, педагогічні здібності, ціннісні орієнтації, знання, уміння та навички, які забезпечують компетентну та свідому діяльність педагога при вирішенні завдань навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами та успішну взаємодію вчителя з ними» [2, с. 6]. У її структурі дослідниця виділяє наступні компоненти: мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний, причому мотиваційний, за її думкою, має провідне значення [2].

С. Альохіна, М. Алексеєва, О. Агафонова [1] аналізують поняття готовності педагога до інклюзивної освіти через характеристику двох компонентів: професійної та психологічної готовності. Так, професійна готовність, за їх думкою, включає інформаційну обізнаність у галузі корекційної освіти; володіння педагогічними технологіями; застосування варіативності у процесі навчання. А складовими психологічної готовності є емоційне прийняття дітей з різними типами порушень у розвитку; залучення дітей з вадами до діяльності на уроці; задоволеність власною педагогічною діяльністю.

Готовність є цілісним утворенням особистості, що виникає на основі позитивного ставлення до педагогічної діяльності і скеровується відповідними потребами та мотивами до неї, зазначають О. Мельничук та Н. Ярощук, виокремлюючи такі її аспекти, як: теоретичний, практичний і психологічний. Теоретичний аспект готовності включає знання про психофізіологічні особливості дітей з обмеженими можливостями здоров'я та специфіку їх навчальної діяльності. Практична готовність передбачає володіння методиками навчальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; розуміння власних особистісних і професійних обмежень; володіння інформацією про фахівців і служби, які здійснюють загальний, спеціальний медичний та соціально-психологічний супровід дітей даної категорії. Психологічна готовність педагога виявляється у наявності толерантного ставлення до дітей, здатності усвідомлювати власні амбівалентні почуття та екологічно їх виявляти.

Аналіз вищенаведених досліджень показує, що багатьох дослідників об'єднує виокремлення у структурі психологічної готовності наступних

складових: інформаційна обізнаність у галузі корекційної освіти, позитивне ставлення до дітей з ООП та їх емоційне прийняття.

Низка досліджень (Ю. Баранець, М. Буйняк, Н. Зброєва, В. Гладуш, А. Гурська, Н. Кипиченко, Л. Коврігіна, І. Садова) присвячена проблемі розвитку психологічної готовності вчителів загальноосвітніх шкіл до роботи в умовах інклюзії. Особливої уваги, з нашої думки, заслуговують погляди С. Альохіної, М. Алексеєвої, О. Агафонової, які вказують на необхідність психологічних, ціннісних змін педагогів як вихідної умови запровадження інклюзивного процесу в освіті. Цієї ж точки зору дотримується Н. Зброєва, яка наголошує на тому, що завдання розвитку інклюзивної освіти має стосуватися не лише освітніх установ, а всієї соціальної системи в цілому. Однією з умов розвитку психологічної готовності вчителів до інклюзивної освіти, за її думкою, є загальна гуманізація соціальних відносин, тобто створення «середовища інклюзивного суспільства», яке існуватиме на принципах толерантності, гуманізму, взаємодопомоги [3].

У дослідженнях С. Альохіної, Л. Коврігіної зазначається важливість та необхідність співпраці педагогів загальної та спеціальної освіти, оскільки вчителі загальноосвітніх шкіл у переважній більшості не володіють знаннями, формами та методами роботи з дітьми у галузі спеціальної освіти. А фахівці спеціальних навчальних закладів, у свою чергу, мають поглиблені знання з корекційної педагогіки, ознайомлені зі спеціальними програмами навчання «особливих» дітей, саме тому, співпраця між педагогами, обмін досвідом і знаннями, спільний пошук ефективних інноваційних способів і методів роботи з дітьми з особливими потребами виступає одним з ефективних шляхів розвитку їх психологічної готовності до взаємодії з учнями в умовах інклюзії.

Дослідники М. Буйняк, А. Гурська, Н. Кипиченко, Л. Коврігіна, І. Садова [2,4] вказують на необхідність підвищення рівня інформаційної обізнаності педагогів у галузі спеціальної освіти шляхом проведення лекцій, семінарів, круглих столів, консультацій, вебінарів, психологічних тренінгів, майстер-класів в межах курсів підвищення кваліфікації вчителів.

Отже, психологічна готовність вчителів до професійно-педагогічної діяльності в умовах інклюзивної освіти виявляється у рівні їх інформаційної обізнаності у галузі інклюзії, позитивному ставленні та емоційному прийнятті дітей з особливими потребами. Розвиток психологічної готовності педагогів до впровадження інклюзивної освіти передбачає їх психологічні та ціннісні зміни, підвищення рівня їх знань про інклюзію, психофізіологічні особливості дітей з ООП і методи їх навчання та розвитку.

Список літератури

1.Алехина С.В., Алексеєва М.Н., Агафонова Е.Л. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании. *Психологическая наука и образование*. 2011. №1. С.83-92.

2. Буйняк М.Г. Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08. Київ, 2019. 23 с.

3. Зброева Н.Б. Готовність педагога до інклюзивної освіти (до постановки питання) *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*. Ніжин, 2012. № 7. С. 15-18.

4. Садова І. Особливості підготовки майбутнього вчителя до навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 14. С.313-318.